

Zdeněk Kirschner

Co dal Václav Černý nám, svým hloupějším studentům ze čtyřicátých let

Nebyl jsem, toť se ví, sám tak chytrý, abych si bez pomoci vybral srovnávací dějiny literatur ke studiu na Filozofické fakultě. Brožura s informacemi o studiu přinášela před oči „reálgymnasijního“ maturanta v roce 1947 takové množství možností, že choutky, ještě nebrzděné představou zkoušek, se rozbíhaly do všech stran. Můj tatínek, který pracoval tam, kde začínal kdysi sloužit Franz Kafka, znal ze své obchodní činnosti Bohuslava Brouka – o němž s jistou dávkou noblesního pohrdání říkal, že ten firmu Brouk a Babka nepovznese, a měl, myslím, jako ve všem, co řekl, pravdu – a tudíž mě k panu Broukovi vzal, aby mi z nepřehledného množství nabízených oborů na Filozofické fakultě něco vhodného doporučil. Tehdy se mě notář při povinném ověřování maturitního vysvědčení, prohlédnuv si moje známky, s netajeným údivem zeptal, co vlastně chci studovat, správně předpokládaje na základě jedničky, a to z náboženství, že to přece jen nebude teologie. Ale na fakultu jsem se dostal, neboť ještě nebylo ani kádrování ani numerus clausus. Přednášelo se v návalu neukojených předválečných, válečných a nových poválečných ročníků v leckterých pražských sálech, ale žádný děkan ani rektor – tehdy ovšem – se neodvážil sahat ke zmenšování počtu studentů výmluvou na nedostatek místa nebo přednášejících. Bohuslav Brouk mi bez zdráhání doporučil obor či spíše osobu pana profesora Černého.

Po zápisu jsem šel za asistentem Pistoriem, abych se hlásil do semináře. Pistorius, sice ještě také jenom student fakulty, ale v mých očích již zcela hotový, dospělý muž, otázel se mě, ve kterém semestru jsem. Seznav, že v prvním, odkázal mě s přihláškou na semestr nejdříve tak třetí. Byl dospělý, vykal jsem mu zdvořile při oslovování „pane kolego“, měl mou

úctu, skoro bázeň, ale přece jen nevěděl, co už se chystalo na sekretariátu u Pražské brány v dříve bankovních, tehdy už ale partajních sálech ÚV KSČ. Že mne odkazuje do budoucnosti roku 1948 a vymýtá mě z dějin univerzitního působení svého šéfa.

Do semináře a k přednáškám pana profesora jsem se přece jen potom nějak protlačil a zažíval nejdříve onu ještě sladkou periodu předúnorovou (nechápage ovšem z ní historicky a učenecky zřejmě docela nic) i tu, která se otevírala výrokem pana profesora, když si umlouval (jaké to bylo svobodomyšlné, nestředoškolské uspořádávání věcí vonící skutečnou samostatnou svobodou univerzitní půdy) se svými studenty na prahu školního roku 1948/49 dobu přednášek – a protože přednášel romanistům, hispanistům, bohemistům, komparatistům a zvědavcům odevšad, bylo obtížné dojít shody – který, již pod vládou vítězného února zněl: „Žádný režim mě nedonutí, abych začínal své čtení před devátou!“

Tuším, že již na minulém sympoziu byla věnována pozornost takovýmto vzpomínkám nás, starých zbrojnošů, a já vás nebudu trápit znova vyprávěním o sklonku této části univerzitní kariéry Václava Černého, o jeho seminářích rozhádaných mezi ním a zastánci jediného povoleného ideologického mýtu, při nichž pokud možno nepřipouštěl k řeči odpůrce svých mladých militantních protivníků, aby se neohrožovali ve své existenci školní i potomní. Snad jen vyzdvihnu, jak mi, jelimánkovi, utkvělo, že s dámou – jež se podle toho slova ovšem v debatě nechovala, nepřetržitě jej zasahovala svou granátovou výřečností během semináře a vydávala jej ideologickému katovi – po skončení hodiny ihned navázal vlídnou rozmluvu o jakémsi překladu. To jsem snad už poznával, že všechna Černého polemičnost a tolikrát v pomejích tisku i osobně troušených slin propláchnutá nafoukanost má bázi zdvořilosti, slušnosti a respektu k protivníkovi.

Léta a léta potom, kdy jsem měl možnost sejít se s panem profesorem občas na lavičce zaprášeného parku u nás v Dejvicích, jsem se odvážil s velkým respektem vyjádřit o tom, že v druhém, „protektorátním“ dílu svých *Pamětí* šetrně skrývá řadu odpůrců a škůdců české věci za anonymitu zkratk. Pan profesor se na mne podíval a – to mi věřte, ostouzeči jeho způsobů – trošku stydlivě a zpovídatvě řekl: „No, ale v tom dalším dílu už ne. To jsem na ně měl opravdu vztek.“ Václav Černý se snažil riskovat jenom sebe. Každým svým dílem, každým svým činem. Mohu to dosvědčit. Při jedné mé cestě do Paříže (dávno za normalizace a s nějakou výstavou Uměleckoprůmyslového muzea) mě pověřil, abych napsal odtamtud Škvoreckému, aby ten díl *Pamětí* nevydával. „Mně je to

jedno,“ řekl mi pan profesor, zase v parku, protože u něj doma to kvůli mikrofonizaci nešlo, „ale jsou tam jména a já bych nerad, aby to těm lidem třeba ublížilo.“ Jenomže dopis přišel asi později, než kniha vyšla.

Síla dobrého pedagoga je v podivné směsi hrůzy a úcty, kterou ve svých žácích vyvolává. Měli jsme na gymnáziu třídního – latináře – kterého se snad bál i školník i ředitel – a my až do oktávy. A jednou jsme při jeho hodině zapálili v zadní lavici film. Oheň vyšlehl nad naše hlavy, pan profesor Drasnar se zvedl, podíval se tam a on, který nesnesl ani šeptané slůvko při hodině, pravil klidným, vlídným hlasem k jinak denně pronásledovanému žákovi: „Novotný, snad mi tam nekouříš!“ A bylo po požáru ohně i hrůzy. V tom parku jsem jednou řekl panu profesorovi Černému: „To jsem rád, že vás ty komunisti vyhodili, u vás bych ten doktorát v životě neudělal.“ A hned jsem ho uklidňoval, aby nemyslel, že se s jeho jménem chlubím, a hlásil jsem se k jeho známé větě: „To, že jste moji posluchači, z toho mně žádná povinnost nevzniká.“ A v tu chvíli se na mne pan profesor v parku podíval, jako bych mu vyprávěl o někom cizím, a měkce pravil: „To jsem řek’? Ale vždyť já měl ty kluky rád.“

Přítel Mirek Žilina z *Odeonu*, který nenechá na nikom suchou nit, mi jednou řekl, že Černý je takový středoškolský kantor. Kroutil jsem se nad tím výrazem a přičítal jsem ho tomu způsobu, který u pana doktora Žiliny nejlíp popsal ve svém deníku *Zábrana*. Ale vlastně, proč ne. Opravdu v Černém bylo něco z kantora netypického pro univerzitu, z kantora nelhostejného, z kantora, který je se svými žáky pořád, který je v nich pořád přítomen svým kritickým okem a duchem při každé řádce, kterou píše, který je poháněn k prodlouženému posezení v univerzitní knihovně, a to ne proto, že by se báli, ale protože se neodvážejí pro svou čest předstoupit před svého profesora s něčím, čím si nejsou – třeba mladistvě bláhově, ale opravdově – jisti. Ale bylo v něm také něco z toho mého latináře, který ví, že kluci zlobí, protože vlastně celý život sám zlobí taky. Jednou, na samém začátku mého pobytu v semináři pana profesora, mě vyzval, když se odcházelo, abych na něj počkal a vzal mě na procházku. Tuším, ulicí Karoliny Světlé na Národní třídu, šel do Slávie. A cestou mě zpovídal, kam jsem chodil do gymnázia a co jsme tak dělali v češtině. A já blekotal. Já nevěděl vůbec, proč si mě pan profesor vybral a pozval k chůzi s ním. Trásl jsem se hrůzou a mlel jsem nesmysly. Abych se vtulil v přízeň páně profesorovu, pomlouval jsem středoškolskou výuku, své milé češtináře, s nimiž jsem s jedinými, včetně tělocvikářů, neměl potíže, a přitom jsem slyšel zřetelně hlouposti,

které ze mne zajímavě vylézaly. Pan profesor se mne zbavil u kavárny a já se odpotácel domů. A to byl právě ten Žilinou vytčený prvek kantorskosti Václava Černého: jeho osobní zájem o individuální charakteristiku studenta – ze mne ji tehdy, arciž, nevydobył – a potom zájem o spolupráci s ním.

V těch blahých dobách seminářů jsme se domnívali, culíce se a tutlajíce úsměvy, že známe páně profesorovu favoritku mezi studentkami. To, že pan profesor při semináři kouří, pouštěje si umně kouř z úst do nosu v nepřetržitém proudění, a má na rostru krabičku patrně cizokrajných cigaret, s níž si jeho ruka pohrává při výkladu (jednou, když mu cigarety došly, nezačal přednášet, dokud mu pan asistent nepřinesl zdola z trafiky nové) a to, že se ten stařec (tehdy dvaadvacetiletý) snad zajímá ještě o slečny, opět vytvářelo v semináři a na přednášce atmosféru volnosti, za níž, jako v lehkém oparu dálky, se skrývalo dávné Černého francouzské lyceum a ženevská docentura. Pan profesor si nevšimal, zda někdo přichází pozdě, ostatně dělal to málokdo, bylo málo místa a přednášky byly fascinující. Ale jednou, snad neměl dobrou náladu a taky dveře té místnosti nebyly vzadu, ale právě u katedry, náhodou přišlo ten den víc lidí pozdě a pana profesora to rušilo. Náhle, při příchodu dalšího už se neudržel a řekl, větu nedokončiv: „Jestli ještě někdo přijde ...“ a znamenalo to „tak ho vyhodím“. Trošku jsme se tetelili, trošku zvědavě čekali. Otevřely se dveře a vešla ona, snad favoritka. A pan profesor zvedl hlavu od svého textu, loupł po ní očima, tak nějak přejel jazykem rty nebo mlaskl a – sklonil hlavu k papíru a četł dál. A my jsme plesali, neboť nám a za sebe ukázal tu nádhernou lidskou slabost (byla-li to opravdu favoritka, moc hezká byla v každém případě), tu obdivuhodnou mužskou hloupost, již my držíme k ženám, i tu obrovskou schopnost deklarovat svou odevzdanost obyčejné, sladké lidské všednosti.

Tehdy starší kolega a dnes americký pan profesor František Svejkovský (díky jehož příspěvku do expozice Památníku národního písemnictví v padesátých letech se školní děti při všech peripetiích osnov češtiny za minulého režimu mohly dovědět také o náboženské literatuře středověku) jednou po přednášce o staročeském *Mastičkáři* s úsměvem komentoval jednu ojedinělou Černého schopnost. Pan profesor uměl s jistou dávkou rafinovanosti své vývody uspořádat tak, že posluchač už už čekal výsledek, rozuzlení, ale profesor právě ten vrcholný moment ještě nevyšlovl a nechal studenty až do příští přednášky hádat, jak to je – i když (pro ty znalejší) byl už výsledek nabíledni. Svejkovský, který umí vidět literaturu vcelku a nerozpojenou od dávných dob do současnosti, měl

jistě pravdu. A snad ani tehdy neřekl, že je v tom nějaký Černého prázdný efekt. Vždyť vtlouci v uši studentů známá fakta je někdy tak obtížné. A probudit v nich tolik pozornosti, aby věděli, že nadešla chvíle, kdy se před nimi otevře vědecké novum, zvlášť. To je nutno připravit tak, aby je neschovali k ostatnímu haraburdí přednášek a sdělení, pro něž si mohli pohodlněji dojít do knihovny.

Pamatuji z těch dob jednoho velmi úctyhodného pána, přednášejícího prostě ze své knihy, který někdy s četbou začínal trochu spěchat. Tu pak jeden student, dnes již penzionovaný vědec, bohemista, na něj zdvořile zavolal: „Pomaleji, prosím.“ Pan profesor s úsměvem (!) řekl „Pomaleji?“ a četl pomaleji. Nuže, to nebyl způsob pana profesora Černého, pro něhož literatura, stará i nová, byla jistým dobrodružstvím. Vnímál ji nikoliv jen přes skla svých brýlí, ale jakoby všemi póry těla a také tak o ní hovořil. Toto láskyplné odevzdání, ba vášeň, daly asi vzniknout některým jeho soudům a hypotézám, pro něž k němu směřovala někdy kolegiální, někdy nakvašená napomínání, upozorňování na nepřesnosti, na vývody dubiosní. Stejně, jako k jeho *Pamětem*. Vyznávám, že omyl, učiněný velkým člověkem, je mi zajímavější, krásnější, než vyštětičkovaná pravdička zakrslíka, který se zlostně skrývá za hradbičkou své nezajímavé přesnosti.

Když byl pan profesor z fakulty vystrkán, ujal se vysoký, pohledný mladý muž havraních vlasů, zbujnělých vlnou, jeho stolice. Nu, čeho taky jiného. A zdědil v posluchárně dosti nezvedenou, ve valné části až k nepřátelskosti nedůtklivou společnost, jež, nekrocena pokorou před svým mistrem, byla možná i nafoukaná. Ten mladý muž vystoupil poprvé dokonce velice skromně, ale tehdy nebylo možné vůbec nikomu u vědomí té viny proti odstraněnému Černému, u vědomí nedostatečnosti vědomostí, vystoupit nějak důstojně. A on, tehdy dobrák, nešťastně projevil skromnost větou, jíž si člověk žádá vlastně pochvaly, neboť řekl, ukončiv svou přednášku: „Nevím, jestli jsem vám vůbec řekl něco nového...“ A seminář pyšně a opovržlivě zabučel: „Nééé...“

Studenti tohoto semináře, nemajíce již později, po odstranění komparistiky z programu přednášek Filozofické fakulty, nástupců, se rozešli. Byli rozstrkáni po školách a školičkách v pohraničí a zase se doslézali v redakcích, někteří v Akademii, jiní jinde, další donesli dědictví páně profesorovo na univerzity v dáli. Pro krátkost doby – o intermezzu roku osmašedesátého nemluvě – nemohla snad ani vzniknout snadno čitelná tradice výslovné školy Václava Černého. Snad by ji jeho vervní individualita ani nezpłodila. Snad se to v něm opakoval, trochu jinak, osud

Šaldův. A přece každému, kdo měl možnost osobně se na fakultě, při přednáškách, při nekompromisně, často tvrdě vedených korekturách seminárních studentských výtvorů, setkat s jeho osobností, vkápła do duše čistivá tekutina. Až dodneška šířía každou, byť jen slabounce zatikající možnost ulevit si úskokem stranou, zachytračit vůči sobě, zamlčet si, že tento malinký úkrok je už prvním vykročením k předpekli lži a nepravd. Tekutina, jež svědía a škrábe svědomí tak, že je zase povytáhnete, aby ve vás (jak veliká duchna venkovské babičky) zalehlo a zadusilo všechnu tu touhu po venkovní parádě a jako ta duchna poskytlo najednou teplo a pravdu, která je aspoň vaše.

Profesor, polemik, biograf celých epoch svého národa. Jak pěkně zní ten dvojitý význam slova, pan prezident by řekl smysluplně. Což snad nesesíme s Václavem Černým, když ho čteme, namačkání jeden vedle druhého v tvrdých židlích, a nehledíme snad v úžasu na to dobrodružství dějin, jež bychom bez něj tak docela nepoznali, neuhýbáme před jeho popisy, charakteristikami a argumenty trošku hlavou, jako ti lidé, kteří viděli na plátně kina poprvé lokomotivu jedoucí proti nim, tak jako oni v obavě, že ten Černého text přejede také nás? Nuže, tento muž rozsáhlé životní aktivity dozajista napsal věty a odstavce, za něž byste mě teď snadno chytili, abyste mi dokázali, že pan profesor se také mýlil, že on pan profesor také koketoval s tím nebo oním, co později zase nechtěl ani vidět. Až si budete – až si budeme – tento argument postě přeříkávat na svou vlastní obranu, zjistíme, že to si jenom na kanapi hrajeme na ponorku před někým, koho dvakrát opravdu až ke dnu potopili, koho pak nechali brouzdat louží, zatímco on měl v kapse kapitánské papíry na zámořský parník.

Platí pořád, že si nemůžeme dát ušíť ornát ani z podolku páně profesovy košile. Ale pořád taky platí, že jsme někteří měli to štěstí, že jsme byli při tom. Doufám, že jsme to štěstí tak úplně neprošustrovali. I když ten doktorát bychom u pana profesora Černého asi všichni neudělali.